

Anderle, Jan

Průzkum sakrální stavby na severním předmostí Saského mostu v Plzni

Archaeologia historica. 1996, vol. 21, iss. [1], pp. 81-[85]

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140182>

Access Date: 17. 02. 2024

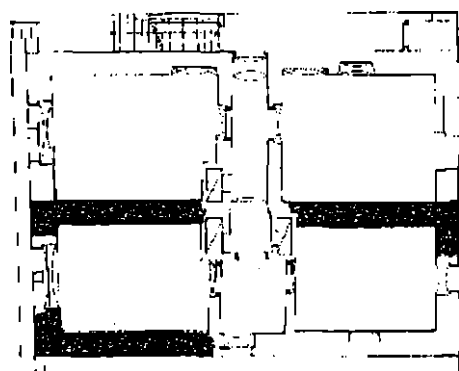
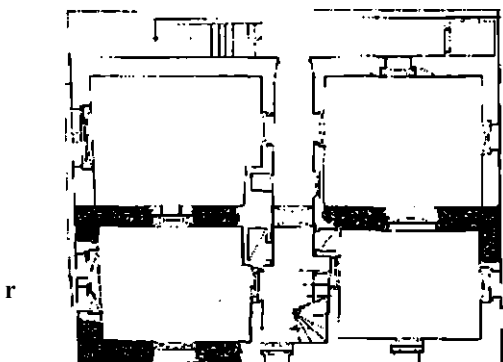
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Průzkum sakrální stavby na severním předmostí Saského mostu v Plzni

JAN ANDERLE

V průběhu stavebně historického průzkumu havarovaného klasicistního domu na severním předmostí Saského mostu v Plzni, U sv. Rochá čp. 84 byly zjištěny rozsáhlé pozůstatky starší stavby. Ty zaujímají jižní polovinu domu a v obvodovém zdivu dosahují výše dnešní podstřešní římsy. Rozsah zachování staršího jádra je znázorněn obrázky 1 a 2. Půdorys jádra je obdélníkový, značně protáhlý, orientovaný s malou odchylkou ve směru východ-západ. Jeho zdivo je smíšené, stavěné převážně z lomového pískovce poměrně pečlivě řádkovaného, na severovýchodním nároží je patrné užití pečlivěji opracovaného armování. Užití cihel ve starém zdivu je sporadické.

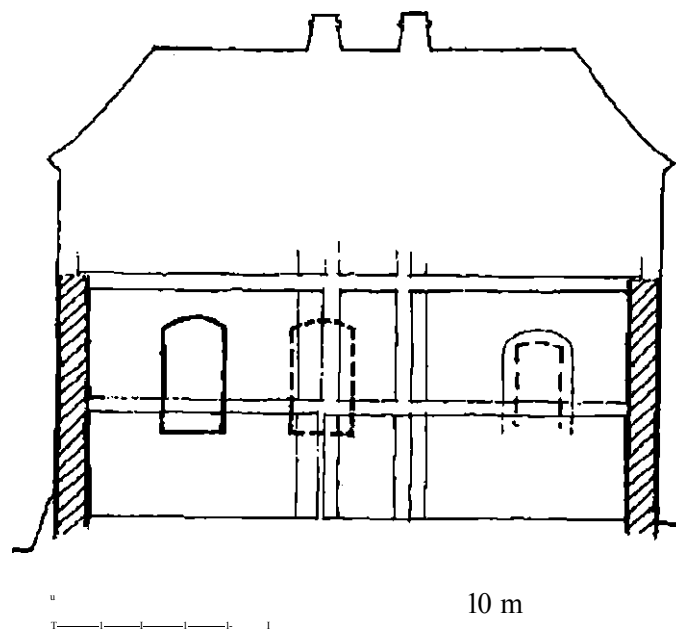
Na zdivu starého jádra domu se rozsáhle zachovaly vnější omítky, zejména v partiích, které se ocitly po klasicistní přestavbě v interiéru. Podle způsobu fabrikace - nejsou rovnané latí, v poměrně tenké vrstvě sledují nerovnost povrchu zdiva - lze vznik těchto omítek spojovat s obdobím živé stavební tradice utvořené v 16. století (přesah do 17. století nelze vyloučit).

Vnitřní omítky staré stavby jsou kletované a nesou stopy barevných nástěnných maleb. Respektují niky vysokých oken, které zasahují z dnešního přízemí až do prvního patra, kde byly využité jako vstup mezi místnostmi, jako odkládací výklenek, nebo se zachovaly pouze ve fragmentu (obr. 2). Na hraně segmentového záklenku a špalety niky někdejšího okna v severozápadní partii jádra byla zjištěna malovaná výzdoba, kterou představuje vlnící se ratolest s lístky v hnědé barvě. Na jižní stěně byla při analogické nize zachycena kletovaná omítka ve dvou vrstvách na sobě. Pouze svrchní vrstva této omítky pak respektuje jižní

/

?TI

Obr. 1. Plzeň, fp. 84, zdola půdorys přízemí a 1. patra. Černě vyznačeny renesanční konstrukce.

Obr. 2. Plzeň, čp. 84, schéma podélného rezu. Silnější linie vyznačují renesanční stavební jevy.

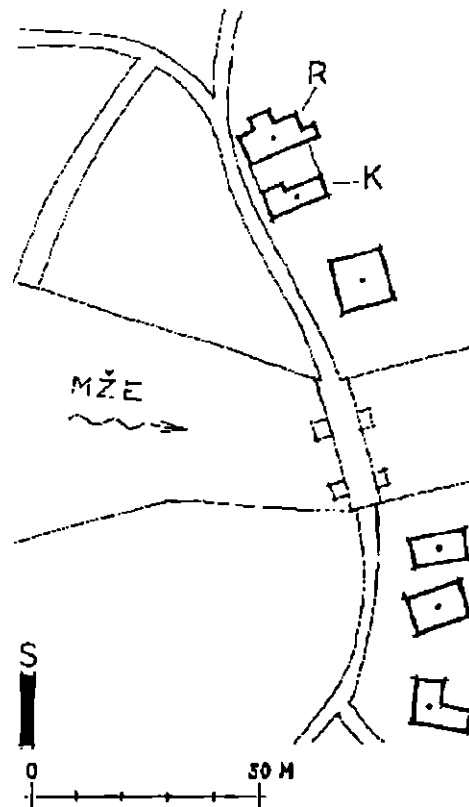
špaletu otvoru v přízemí západního průčelí, která byla ponechána při klasicistní přestavbě jako špaleta nově upravené niky okna. Na vnějším líci západní zdi se nalézá fragment záklenku zděného z cihel kladených na plocho (praktika obvyklá v plzeňském stavitelství 16. století). Poloha záklenku nekorresponduje se zmíněnou špaletou, kterou pokrývá pouze mladší vrstva kletované omítky. Zdá se tedy, že otvor, který se nalézal v ose západního průčelí a nejpravděpodobněji sloužil jako vstup do staré stavby, prošel výraznější úpravou, která souvisí s opravou objektu ještě v době užívání renesančních stavebních technologií.

Jihovýchodní nároží a přilehlý úsek jižní obvodové zdi jádra byl pravděpodobně přezděn na starém základě při klasicistních úpravách. Vede k tomu odlišná povaha a síla zdiva ve srovnání se staršími částmi stavby, nepřítomnost renesančních omítek v této partii a vytvoření ústupku v síle zdiva v úrovni podlahy klasicistního patra v přezděné jižní části východního průčelí. V příslušném nároží pak jsou jako armatura prokládaná cihlami užity rozměrné velmi pečlivě opracované bloky pískovce, které se jinde ve stavbě nevyskytují.

Východní a západní obvodové zdi části objektu, která byla přistavěna v klasicismu, se dotýkají starého jádra v omítaných spárách.

Průzkum tedy v dnešním domě rozpoznal renesanční jádro, které původně představovalo jednotný prostor protáhlého obdélného půdorysu 5,3x14 m, jenž dosahoval výšky dnešních dvou podlaží, byl plochostropý a k jeho vybavení náležela vysoká okna a vstup v ose západního průčelí. Vyložit takovou situaci lze jako pozůstatek renesanční sakrální stavby.

Někdejší kostel sv. Rochá dal jméno zdejší ulici a existence jeho pozůstatků se v tomto prostoru předpokládala. Překvapujícím zjištěním však byl nálezkem sakrální stavby v poloze, která se podle starých mapových dokladů s umístěním kostela sv. Rochá neshoduje (Hruška 1883, 262, volná mapová příloha; Mapa opevnění Plzně z r. 1781, Archiv m. Plzně, M1708/2). Na mapě z roku 1781 je půdorys našeho objektu znázorněn s přístavkem při severozápadním nároží. Poloze kostela sv. Rochá odpovídá členitý půdorys zobrazený se-

Obr. 3. Sakrální stavby na severním předmostí Saského mostu. Vyřez z pohledu na Plzeň r. 1602 od Jana Willenberga. Šipka označuje nalezený objekt.

Obr. 4. Zástavba na severním předmostí Saského mostu. Vyřez z mapy opevnění Plzně z r. 1781. K - kaple sv. Fabiána, Sebastiáná a Anny, R - kostel sv. Rochá. Kresby autor.

veniěji. Snad vinou schematizace při kresbě originálu, nebo při překreslování nejspíše F. X. Francem ve Válečném archivu ve Vídni, není na půdorysu patrný polygon závěru. Historická vyobrazení Plzně vícekrát kostel sv. Rochá znázorňují, byť obvykle s chybným popisem, že se jedná o kostel Všech svatých, a to vždy jako stavbu s polygonálním závěrem. Tento podstatný prvek náš objekt postrádá.

Rozhodující význam pro zjištění totožnosti nalezené stavby má Willenbergův pohled na město a zmínka v Plachého Pamětech (Strnad ed. 1883, 215). Pro nás podstatná pravá část Willenbergovy perokresby z roku 1602 je sice ztracena, ale rytina pořízená podle této předlohy (Mergl 1995, č. kat. 7, obr. 3) na severním předmostí Saského mostu jasně znázorňuje dvě sakrální stavby stojící v těsném sousedství: Objekt obdélného půdorysu se stupňovými štíty a výraznou sanktusovou věží, zvedající se nad hřebenem sedlové střechy, a v pozadí pak kostel s polygonálním závěrem opatřeným, jak se zdá, opěráky. Jeho sanktusník má renesanční cibulovou střechu s lucernou.

Ukazuje se, že v dotyčné lokalitě stály dvě sakrální stavby a nikoli pouze jedna, jak se dosud v literatuře tradovalo (Bělohávek 1965, 139-140) na základě Hruškou (1883, 107) a Strnadem (1883, 215 - pozn. 2) chybně vyloženého údaje Plachého Paměti. Šimon Plachý k roku 1599 píše: „...JMt knížecí a pán, Zdeněk Berka, arcibiskup pražský, kterýž také těch dnův s pány preláty sými za příčinou posvěcení kapličky sv. Fabiána a Sebastiany, též sv. Anny na maličkém předměstí za mostem ležící, kteréž nadepsaný Šebestián Pechovský a Annou manželkou svou fundatorem byl, zde býti ráčil.“ Uvedení autoři ztotožnili ve svém výkladu tuto kapli s kostelem sv. Rochá.

Výsledek průzkumu ukazuje, že zjištěná stavba je podle shody dispozice předním z obou sakrálních objektů, jak je zobrazil Jan Willenberg, a je patrně onou „kapličkou“ sv. Fabiána, Sebastiany a Anny, o níž hovoří Plachého zpráva. Pro identifikaci průzkumem zjištěné stavby se zmíněnou kaplí svědčí rovněž shoda předpokládané doby vzniku renesanční fáze stavby s uvedeným údajem o svěcení kaple. Že se zde jedná o menší z obou objektů, lze také usoudit z termínu „kaplička“, jenž se pro stavbu zobrazenou v pozadí prvně jmenované jeví méně příslušným.

Kostel v pozadí, podle mapových podkladů sv. Roch, měl, kromě větší velikosti, zřejmě poměrně vysokou stavební úroveň, jak o tom svědčí Willenbergem naznačený opěrný systém, podle něhož lze předpokládat zaklenutí interiéru. Jeho vyšší stavební úroveň se zračí i ve skutečnosti, že v pohledech na město s výjimkou Willenbergova lze rozlišit pouze její a naše kaple se ve zjednodušujícím podání ostatních vyobrazení ztrácí. Vznik kostela sv. Rochá pak zůstává zatím neobjasněn.

Menší výraznost stavby naší kaple ve srovnání s kostelem sv. Rochá snad byla příčinou rychlé ztráty povědomí její totožnosti poté, co byla v Plzni v roce 1783 většina předměstských svatyní zrušena. Stavba kostela sv. Rochá posléze zanikla v důsledku úprav předmostí Saského mostu, zanechavši lokalitě svoje jméno, zatímco kaple sv. Fabiána, Sebastiany a Anny přežila jako součást klasicistního domu dodnes.

Budoucí prohloubení průzkumu možná přinese zpřesnění předložené interpretace, plzeňský historický místopis však již zůstane bohatší o obnovené povědomí existence nikoli jedné, ale dvou sakrálních staveb na severním předmostí Saského mostu a o znalost pozůstatků jedné z nich.

Literatura

- BĚLOHLÁVEK, M., 1965: Dějiny Plzně 1, Plzeň.
HRUŠKA, M., 1883: Kniha pamětní královského krajského města Plzně. Plzeň.
MERGL, L., 1995: Plzeňské pohledy a veduty čtyř století 1500-1900. Plzeň.
STRNAD, J. (ed.), 1883: M. Šimona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské. Plzeň.

Zusammenfassung

Erforschung eines Sakralbaus an der nördlichen Seite der Sächsischer Brücke in Plzeň (Pilsen)

An der nördlichen Seite der Sächsischer Brücke in Plzeň wurden im Zusammenhang der Untersuchung des klassizistischen Hauses Reste eines älteren Baus festgestellt. Diese Reste befanden sich an der südlichen Seite des Hauses und in der Umfassungsmauer reichen bis zum Dachgesims. Aus der Untersuchung ist klar, daß es sich in diesem Fall um ein Renaissance-Kern handelt. Der alte Bau bestand aus einem Raum 14,0x5,3 m, und war zweistöckig. Dieser entdeckte Bau wurde als Sakralbau aus der Renaissance-Zeit interpretiert. Aus dem Namen der Gasse St. Rochus hat man eine Kirche in dieser Gasse vorausgesetzt. Überraschend war aber die Feststellung, daß die Entdeckung der Kirche mit den alten Stadtplänen nicht stimmt. Auch der viereckige Grundriß der Kirche entspricht nicht der Abbildung der Kirche. Aufgrund der schriftlichen Quellen und der zeitgenössischen Abbildungen (von H. Willenberg aus dem Jahr 1602) wurde festgestellt, daß dort zwei Kirchen nebeneinander standen. Der von und entdeckte Bau war eine Kapelle, die im Jahr 1599 St. Fabian, St. Sebastian und St. Anna eingeweiht wurde.

Abbildungen:

1. Pilsen, Haus Nr. 84. Unten Grundriß des Erdgeschosses und des 1. Stocks. Renaissance-Konstruktion ist schwarz.
2. Pilsen, Haus Nr. 84. Ein Querschnitt. Stärkere Linien bezeichnen die Renaissance-Teile.
3. Pilsen. Sakralbauten vor der Sächsischer Brücke. Ausschnitt aus der Abbildung von H. Willenberg im Jahr 1602.
4. Pilsen. Situation vor der Sächsischen Brücke. Ausschnitt aus der Karte der Bestigung der Stadt vom Jahr 1781. K - St. Fabian, St. Sebastian, St. Anna-Kapelle R- St. Rochus-Kirche.

